

Møte for lukkede dører
torsdag den 12. juni 1958 kl. 12.

President: Hønsvald.

Dagsorden:

Redegjørelse av handelsministeren om tekstilimporten.

Presidenten: Presidenten foreslår at møtet holdes for lukkede dører - og anser det som bifalt.

Presidenten foreslår videre at Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet - og anser det som bifalt.

Statsråd Skaug: Som avslutning på mitt første innlegg i interpellasjonsdebatten den 28. april sa jeg følgende:

«Mot de tall og opplysninger jeg her har fremkommet med, kan det innvendes at problemet ikke så meget ligger i hva som har skjedd fram til nå, men i fremtidsutsiktene og de mange vanskeligheter som det synes som om tekstilindustrien står overfor i tiden som kommer, grunnet dumpingfaren, og at det i og med den utviklingstendensen som man nå synes å stå overfor, er nødvendig å gripe inn. Industridepartementet har samlet inn materiale om disse spørsmål, og dette materiale vil i nær fremtid bli lagt fram for Regjeringen. Regjeringen vil da ta standpunkt til hvorvidt det, slik situasjonen da fortøner seg, og under hensyntagen til de forskjellige interesser som her gjør seg gjeldende, er nødvendig å gripe til ekstraordinære tiltak.»

Jeg gjorde også oppmerksom på at vi her står overfor et problem som best kan finne sin løsning ved forhandlinger, og at vi overfor våre avtalepartnere i Øst-Europa har visse forpliktelser som vi ikke uten videre kan sette til side.

Jeg sa også at det antagelig kunne være nyttig om jeg fikk anledning til nærmere å omtale disse problemene i et lukket møte i Stortinget, fordi en her har med forhold å gjøre som det kan være betenkelig å omtale i et åpent møte, og jeg ba om å få et slikt møte.

I debatten i Stortinget ble det reist sterk kritikk over at det ikke var gjort tilstrekkelig for å verne om norske produksjonsinteresser på tekstilområdet.

Da denne interpellasjonsdebatt fant sted, var det ikke mulig for meg å si noe mer enn det jeg sa om eventuelle tiltak. En av grunnene til det var at Industridepartementets materiale, som nevnt, ikke forelå, og Regjeringen derfor ikke hadde kunnet drøfte sakens forskjellige sider på en tilfredsstillende måte.

Jeg fant det også vanskelig i et åpent møte å gi antydninger om hva som eventuelt ville kunne gjøres. Det er vesentlig to forhold som forklarer dette:

Vi vet av erfaring at importørene er meget vare når det gjelder muligheter for eventuelle inngrep i adgangen til import. Det var derfor grunn til å anta at uttalelser fra min side om kommende tiltak ville kunne utløse en forsert import, som vi selvsagt ikke var interessert i. Selv om jeg uttrykte meg så forbeholdent som jeg gjorde, er det grunn til å anta at hele debatten nylig om disse spørsmål har ført til en forsering av ordreplaseringer, spesielt når det gjelder damenylonstrømper fra Øst-Tyskland. Det har derfor vært nødvendig for departementet allerede å stoppe all videre lisensiering på Øst-Tyskland av denne vare. Dette har skapt vanskeligheter for visse eksportører, noe jeg skal komme nærmere tilbake til.

En annen grunn til at jeg nødig ville si for meget om disse spørsmål i et åpent stortingsmøte, ligger i forholdet til de land som vi skal forhandle med. Det er ingen grunn til på forhånd å annonsere hvilke standpunkter en vil innta og hvilke forslag enn vil legge fram i slike forhandlinger, selv om de landene det gjelder, nok har regnet med at vi på en eller annen måte ville komme til å gå inn for en begrensning av importen. Det var heller ingen grunn til i et åpent møte i Stortinget å komme noe nærmere inn på den svake forhandlingsmessige posisjon vi utvilsomt har overfor enkelte av disse land, selv om det er så at dette heller ikke er ukjent for vedkommende land.

Jeg skal i denne redegjørelse komme inn på enkelte av disse spørsmålene, selv om tiden nok er for knapp til at jeg kan undergi saken den inngående behandling den utvilsomt fortjener. Jeg vil forøvrig beklage at denne redegjørelsen kommer såpass nær oppunder avslutningen av stortingssesjonen. Når jeg ikke har bedt om å få gi redegjørelsen tidligere, skyldes det at jeg først gjerne ville få anledning til å se resultatet av våre forhandlinger med Polen, som nettopp er avsluttet.

Jeg vil gjerne igjen få understreke at slik situasjonen er i dag, ligger problemet i forbindelse med vår samhandel med de øst-europeiske land i nødvendigheten av å ha en bilateral balanse på hvert enkelt land. De norske eksportinteresser på disse landene er viktige, og de dreier seg i meget stor utstrekning om varer som vanskelig kan finne avsetning på andre markeder til lønnsomme priser. I stor utstrekning er også de øst-europeiske markedene tradisjonelle markeder for nettopp disse varer. Vanskeligheten på disse markeder har alltid vært å skape de nødvendige muligheter for å holde eksporten oppe, noe som bare kan skje ved at vi tar imot de varer som disse land i konkurranse med import fra andre land kan selge her i landet. For å sikre våre eksportinteresser er det viktig for oss å kunne ha en tilstrekkelig import fra disse land.

Nødvendigheten av å holde en bilateral balanse gjelder med én reservasjon. Våre handels- og betalingsavtaler med disse landene forutsetter en viss automatisk kreditt for begge avtalepartnere. En kan derfor stille det spørsmål om det ikke i den nåværende situasjon, hvor det utvilsomt er av betydning å kunne verne våre eksportinteresser på disse markeder, ville være riktig å øke de kreditter vi har gått med på å gi. Dette har vi overveiet, og vi har også i en viss utstrekning gått til en økt kredittgivning, som da altså er en kredittgivning fra statens side, idet eksportørene får sine penger utbetalt når eksporten finner sted. Så usikre som handelsforbindelsene med de øst-europeiske landene er, er det imidlertid også en grense for hvor langt man her kan gå. Så lenge det ikke kan etableres andre betalingsmessige ordninger for de øst-europeiske landene enn dem vi nå har, betyr jo disse kredittene at man ikke gjør annet enn å skyve vanskelighetene foran seg. Kredittene kan ikke gjøres opp på annen måte enn ved import av varer fra disse land, eller eventuelt ved fremtidig redusert eksport til dem. - Oppgjør i fri valuta har det ikke vært mulig for oss å få, bortsett fra i rene unntakstilfelle.

Hele opplegget i vår handelspolitikk overfor disse land må derfor som sitt grunnlag ha nødvendigheten av en bilateral balanse, hvilket skaper store vanskeligheter i forbindelse med det press som vi har når det gjelder adgangen til eksport til disse markeder. Når man da kommer opp i en situasjon som den vi har hatt i forbindelse med tekstilimporten fra Øst-Europa, er det Handelsdepartementets plikt å forsøke å ta hensyn til begge sider og veie mot hverandre de forskjellige interesser som her gjør seg gjeldende.

Det var flere talere som under interpellasjonsdebatten var inne på dette spørsmål, særlig hr. Ingvaldsen og hr. Holm. Hr. Ingvaldsen sa blant annet:

«Jeg mener at det er ingen grunn til å legge hele denne store industri» - det vil si tekstilindustrien - «åpen for en dumping som man ikke vil motsette seg av hensyn til eksportindustrien.»

Og han sa videre:

«Men etter min mening er det helt sikkert at man her har ofret hjemmeindustrien for en del eksportvarer som det ikke hadde vært grunn til å eksportere. Vi hadde fått bedre priser ved å utnytte varene på en annen måte og på andre markeder.»

Hr. Holm kritiserte også det forhold at det er eksportnæringene som etter hans mening har tellet og vært de avgjørende, og at Regjeringen har lagt opp handelsavtalene, og også valgt medlemmene av handelsdelegasjonene, ut fra dette syn. Han sa også:

«Vi har nemlig kommet dithen at virkningene av Regjeringens handelspolitikk gjennom en rekke år begynner å vise seg i praksis. Vi har kommet dit at tekstilindustrien vår står overfor det sørgelige faktum

at enkelte av bedriftene må stoppe, og andre må gå til innskrenkninger.»

En rekke andre talere i interpellasjonsdebatten pekte på sysselsettingsspørsmålet, og på at man må ta behørig hensyn til sysselsettingen ved behandlingen av disse importsørsmål. Jeg vil gjerne få si at det selvsagt ikke er noen uenighet om dette. Kunne vi stoppe en stor del av importen fra disse land uten at det hadde konsekvenser, var det ingen sak. Problemet dreier seg imidlertid nettopp om hvilke virkninger på sysselsettingen og inntekter en begrensning av vår import fra de øst-europeiske land, og dermed vår eksport til dem, vil kunne få totalt sett.

En kan da først spørre om det kan være muligheter for å få til import fra disse land av andre, og kanskje mindre «besværlige» varer, enn dem vi nå til dels får, f.eks. tekstilvarer. Teoretisk kan man jo tenke seg at en nedskjæring av tekstilimporten valutamessig kunne oppveies ved økt øst-europeisk eksport til Norge av andre varer. Det må imidlertid regnes med at de øst-europeiske lands muligheter for en slik omlegging av eksporten til Norge i beste fall er temmelig begrenset, i hvert fall på kort sikt. Det er i dag - når man ser bort fra visse jordbruksvarer - ytterst få øst-europeiske varer som møter importrestriksjoner i Norge, og det er derfor hovedsakelig de øst-europeiske lands leverings- og konkurransemuligheter som er avgjørende for omfanget av deres eksport til Norge. Dette gjelder ikke bare frilistevarerne, men også flertallet av de varer som fremdeles er underlagt importregulering, og som er oppført med vanlige kontingenter i varebytteavtalene.

Til dette kommer så den rent forhandlingsmessige side av saken. For et par av disse land foreligger en betydelig risiko for mottrekk om vi reduserer tekstilimporten fra vedkommende land. Disse mottrekk vil sannsynligvis bli rettet mot de av våre eksportvarer som er mest vanskelig stilt, nemlig fiskevarene og svovelkisen.

Når det gjelder virkningene av en redusert eksport til disse land, vil jeg gjerne få understreke at våre eksportinteresser på de øst-europeiske markedene slett ikke gjelder våre store og såkalte «begunstigede» eksportindustribedrifter, som jeg hadde inntrykk av at både hr. Ingvaldsen og hr. Holm hadde i tankene i sine betraktninger om hensynet til hjemmenæringene kontra hensynet til eksportnæringene. Det det her dreier seg om, er i første rekke fisk og fiskevarer, olje og fettprodukter, svovelkis og cellulul, samt i noen utstrekning jernmalm. Våre eksportnæringer forøvrig kommer ikke noe særlig inn i bildet. For de varegruppene jeg nevnte, er forholdet at Øst-Europa, selv om vår samhandel med dette område nå ligger på ikke mer enn omkring 5 pst. av hele utenrikshandelen, avtar en ikke uvesentlig del av disse varer. Allerede det forhold at vår samhandel med Øst-Europa gjennom lengre tid har vist en synkende tendens, har skapt vanskeligheter for eksportørene

innen disse bransjer, og disse vanskelighetene vil øke etter hvert som vår import fra disse landene reduseres.

Disse varene er også i alt overveiende grad varer som eksportørene i dagens situasjon har store vanskeligheter med å finne avsetning for på annet hold, og en nedgang i eksporten østover vil automatisk slå ut gjennom nedgang i produksjon og sysselsetting i vedkommende næringer.

Jeg kan få nevne noen få hovedtall:

Øst-Europa avtok i 1957 nær 13 pst. av hele vår eksport av fisk og fiskevarer. Hele 53 pst. av eksporten av fersk og frossen sild gikk til Øst-Europa, med Øst-Tyskland som det viktigste marked. Over 60 pst. av saltsilden gikk til Øst-Europa, derav storparten til Sovjet-Samveldet. Eksporten av frossen fisk og filet til Øst-Europa utgjorde i 1957 20 pst. av totaleksporten. For olje og fettproduktene var tallet 26 pst. Det å holde oppe denne eksporten østover er av vesentlig betydning for beskjeftigelsen og inntektsforholdene i vedkommende næringer. Det er slett ikke enkelt, heller umulig, å overføre denne eksporten til andre markeder, og det er innenfor næringen slett ikke enighet om at det vil være like tilfredsstillende å la de kvanta sild som nå eksporteres til øst-europeiske markeder, gå til fabrikkene.

En annen vanskeligstillet eksportvare er svovelkisen. Avsetningsforholdene for svovelkis er i sin alminnelighet vanskelige, og en reduksjon av eksporten til Øst-Tyskland, Polen og Tsjekkoslovakia, som i 1957 avtok 20 pst. av vår eksport, vil være meget følelig for grubene. Vi har allerede fått varsel og at hvis eksporten spesielt til Øst-Tyskland ikke kan holdes oppe, vil det måtte finne sted en tilsvarende innskrenkning i driften, og et par av de mindre grubene har gitt beskjed om at de på grunn av de innskrenkede salgsmuligheter østover som allerede er et faktum, vil måtte nedlegges helt til høsten. En sak er at det er fare for at svovelkisgrubene i alle fall vil komme i store vanskeligheter i årene fremover, idet det er sannsynlig at det vesentlige av eksporten til Øst-Europa vil falle bort etter hvert. Det skyldes at det øyensynlig medfører riktighet at man i Polen nå har funnet store leier av rent svovel, som vil gjøre Øst-Europa selvforsynt for dette produkt, og som vil medføre at de også vil kunne underselge oss på andre markeder. Det er imidlertid selvsagt viktig for grubeselskapene å få tilstrekkelig tid til den omstilling og nedbygging som eventuelt må gjennomføres.

Jeg har nevnt de viktigste varene som tradisjonelt har hatt en vesentlig del av sitt marked i Øst-Europa. Det er imidlertid også en lang rekke andre varer som går dit, f.eks. ferrolegeringer, rujern, forskjellige kjemikalier, råminerale og diverse maskiner og arbeider av metaller. Denne eksporten er imidlertid neppe av særlig stor betydning for de respektive næringer, men i alminnelighet er det her tale om toppsalg som ikke vil kunne finne avsetning på andre markeder. En økning i leveransene til Øst-Europa av disse produkter vil sannsynligvis i de fleste tilfelle bety en

tilsvarende økning i totaleksporten og være til stor fordel for bedriftene. Eksportørene hevder da også dette og presser på for å få lisenser for leveranser østover. Det er imidlertid meget vanskelig å opprettholde importen fra disse land, og Handelsdepartementet må derfor som regel sørge for å preferere de tradisjonelle leverandøren, som også må gi avkall på å øke salgene til disse markeder på grunn av de betalingsmessige forhold.

Jeg kunne nevne mange eksempler på de problemer våre eksportører står overfor fordi vi må begrense eksporten til Øst-Europa. Jeg har omtalt situasjonen for svovelkisens vedkommende. La meg nevne et eksempel på land hvor vi har problemer - la meg nevne Øst-Tyskland. Øst-Tyskland er vårt viktigste marked for svovelkis i Øst-Europa og er et land hvor vi i det hele tatt har betydelige problemer med vår eksport. Betalingsssituasjonen er i hovedtrekkene den samme som overfor andre øst-europeiske markeder. Interessen for å eksportere dit er meget stor og står ikke i noe rimelig forhold til importmulighetene derfra. Vi er derfor nødt til å begrense eksporten, hvilke skadevirkninger det enn vil kunne tenkes å få. Dette er ikke lett, da en stor del av de varer vi eksporterer dit, er avhengige av det øst-tyske marked for sin avsetning. 30 % av vår samlede eksport av fersk og frossen sild går dit. Øst-Tyskland er også det dominerende marked i Øst-Europa for vår fiskehermetikk, og den hermetikk som går dit, består av stor fisk som praktisk talt bare blir kjøpt der og i Tsjekkoslovakia. Videre avtar Øst-Tyskland, som jeg nevnte, svovelkis, frossen fisk og salt sild og forskjellige fettprodukter.

Som jeg nevnte, har svovelkisprodusentene gjort oppmerksom på at flere gruber må innskrenke helt eller delvis hvis man ikke kan holde fast på det øst-tyske marked. Norge har tradisjonelt eksportert om lag 60 000 tonn svovelkis årlig til Øst-Tyskland, men under de siste forhandlinger har vi måttet bøye oss for det øst-tyske krav om nedskjæring av kvoten til 40 000 tonn. Hittil i år er det inngått kontrakter for salg av 30 000 tonn, og Handelsdepartementet var opprinnelig innstilt på å vente med å gjøre noe med importen av dame-nylonstrømper til resten av kvoten var solgt. Da imidlertid importen av strømper for noen tid tilbake truet med å få et større omfang enn i fjor, fant vi ikke å kunne utsette importstoppen.

Blant eksportørene hersker det nå stor nervøsitet med hensyn til hva som vil bli konsekvensene av at Handelsdepartementet har begrenset importen fra Øst-Tyskland både av håndklær og av nylonstrømper, og de er jo klar over at det også kan bli aktuelt å sette tak for andre tekstilvarer. Salgsforhandlingene om svovelkisen står i stampe. Hermetikkutvalget i Stavanger opplyser at forhandlingene om salg til Øst-Tyskland av sildehermetikk-kvoten på 9,6 millioner kroner, som nesten var avsluttet, er blitt utsatt fra tysk side på grunn av betalingsssituasjonen.

Jeg vil gjerne referere Hermetikkutvalgets telegram til oss. Det lyder som følger:

«Vi tillater oss meddele våre salgsforhandlinger Øst Tyskland som nesten var avsluttet er blitt utsatt fra øst-tysk side grunnet betalings-situasjonen som er blitt betydelig forverret bl.a. ved Norges stopp importlisensiering froterhåndklær og damestrømper. Etter rammeavtalen skulle vi levere sildehermetikk til Østsonen for 9.6 mill. kroner av stor fisk som praktisk talt bare kjøpes av tyske østsoner og Tsjekkoslovakia. Grunnet endrede konjunkturer er salget norsk hermetikk og i første rekke hermetisk sild gått sterkt tilbake også på vårt hovedmarked USA. Det har heller ikke ennå lykkes oss å innarbeide vår sild på det britiske marked på tilfredsstillende nivå tross store reklameutlegg. Årets brislingfiske synes også å svikte. Under disse meget vanskelige forhold er det av livsviktig betydning både for vår industri og fiskerne ikke miste sildesalget Østsonen som har andratt ca. 20 % vårt årlige eksportkvantum røkt sild i olje og vi tør henstille der tas avgjørende hensyn hertil ved den økonomiske politikk Østsonen.»

Fra andre eksportører til Øst-Tyskland har vi fått tilsvarende henstillinger og beklagelser. Det sier seg selv at hvis Øst-Tyskland som et mottrekk mot Handelsdepartementets disposisjoner når det gjelder tekstilimporten, går til handelspolitiske mottrekk som rammer vår eksport av fiskehermetikk og svovelkis, er det fare for at de skadevirkninger som oppstår innen disse bransjer, langt vil overstige den skade en forsøker å avbøte innen tekstilindustrien, som følge av tekstildumping fra øst-statene. Jeg kan i denne sammenhengen minne om at den totale import av tekstiler fra de øst-europeiske landene i 1957 hadde en verdi av 35 millioner kroner, hvorav slett ikke alt sammen var dumpingvarer.

Jeg skylder å legge til at rent politiske forhold kompliserer handelssamkvemet med Øst-Tyskland. Vi har ingen handelsavtale av den grunn at Øst-Tyskland ikke av Norge er anerkjent som selvstendig stat, og handelen avvikles gjennom Norsk Kompensasjonsselskap. Dette forklarer også at vi uten videre kunne stoppe lisensieringen av damestrømper, men vanskelighetene blir ikke mindre av den grunn.

Jeg kan nevne andre eksempler, og jeg vil gjerne få nevne noen.

En cellulose-eksportør skriver følgende til Handelsdepartementet:

«Da våre muligheter for å avsette vår celluloseproduksjon til EPU-området i 1958 synes betydelig mer begrenset enn tidligere, vil det være nødvendig for oss i større utstrekning å basere oss på avsetning til øst-europeiske land.»

I et senere brev sier samme eksportør:

«Hvis vi ikke får anledning til å eksportere et betydelig kvantum til Øst-Europa, deriblant Øst-Tyskland, i 1958, vil det uvegerlig måtte føre til stopp i produksjonen med de vidtgående konsekvenser som dette medfører.»

En eksportør av fettalkoholer sier:

«Vi anser det imidlertid nå for å være av livsviktig betydning for vår eksport til det polske marked at det skapes de valutamessige forutsetninger for å opprettholde vår eksport. Hvis vi nå skulle tape markedet, tror vi det ville være praktisk talt umulig for oss å gjenerobre det.» - Videre heter det: «Det er derfor av stor betydning for beskjeftigelsen ved vår bedrift at det skaffes muligheter for eksport til de markeder hvor det foreligger et behov for våre artikler.»

Det skulle være klart etter det jeg har sagt, at det ikke er mulig for Handelsdepartementet å kunne yte noen bistand for å løse disse problemer. Den reduksjon av importen som allerede har funnet sted, og som en innskrenking i tekstilimporten vil gjøre enda mer følbart, vil gjøre det umulig for oss å finne plass til den ønskede eksport. Vi må si nei på søknader om eksportlisens, vel vitende om de vanskeligheter som vil kunne følge av det.

Jeg kan videre nevne de problemer hvalfangsten står oppe i for øyeblikket. Som kjent har selskapene usolgte lagre fra siste års fangst på omkring 70 000 tonn. Selskapene har nå planer om neste år å gå til innskrenkning i fangsten, og vi vet alle hvilken betydning det vil ha for beskjeftigelses- og inntektsforholdene i Vestfold. Grunnene til at det har gått tregt med salget, er i stor utstrekning den smørkrisen som eksisterer i Vest-Europa, og som har ført til nedgang i forbruket av margarin.

Hvalfangstselskapene har gjort en rekke henvendelser til Handelsdepartementet om å få anledning til å selge rå hvalolje til Sovjet og til Polen. Vi har måttet si nei i begge tilfelle. Dels ligger årsaken i nødvendigheten av å beskytte herdningsindustriens markedsinteresser i Sovjet, og når det gjelder Polen, var det med de importmuligheter vi måtte regne med derfra, ikke mulig å finne plass til norsk eksport av hvalolje.

Jeg håper at disse få eksempler har vist at det ikke er så enkelt å gå til ytterligere innskrenkning i importen fra de øst-europeiske land, og at man, når man gjør det, må overveie de skadevirkninger slike tiltak vil kunne ha for visse norske eksportører, som da vil få enda større vanskeligheter med å få sine varer solgt.

Jeg kan i den sammenhengen også nevne at da vi holdt på med forberedelsene for de varebytteforhandlinger med Polen som nettopp er avsluttet, kom det inn eksportønsker for tilsammen 80 mill. kroner. Eksportlisten i forrige avtaleperiode hadde en verdi på knapt 40 mill. kr. Vi har anslått den sannsynlige import fra Polen i den nye

avtaleperiode til å ligge på ikke mer enn omkring 25 mill. kroner. Nye eksportønsker kunne en derfor ikke ta hensyn til. Vi har gått med på en viss økning i kreditten i avtalen, men likevel vil vår tradisjonelle eksport på Polen risikere å komme opp i vanskeligheter.

Tilsvarende er situasjonen i alle de øst-europeiske landene når vi ser bort fra Sovjet. Ikke for noen av disse landene gir vår handelsstatistikk uttrykk for det eksportpress som gjør seg gjeldende, idet eksportønskene alltid vil måtte avpasses etter de foreliggende importmuligheter.

Jeg har flere ganger nevnt faren for og muligheten av handelspolitiske mottiltak fra disse lands side. Det foreligger her en reell fare, og vi må regne med at vi kan bli rammet på våre svakeste punkter. Vi har hatt flere tilfelle som ikke lover særlig godt, f.eks. Øst-Tysklands nevnte forsøk på å vri seg unna forpliktelsene til å kjøpe svovelkis, Tsjekkoslovakias meddelelse om at de ikke ønsker norsk jernmalm, russernes motstand mot å ta inn en ny kvote for norsk frossenfisk i avtalen for 1958 osv. Så labil som hele denne situasjonen er, mener jeg det må være nokså innlysende at unilaterale og kanskje ikke vel gjennomtenkte tiltak på vår side vil kunne få betydelige skadevirkninger.

Det er derfor etter Handelsdepartementets mening nødvendig at påståtte dumpingsalg fra Øst-Europa gjøres til gjenstand for en forsvarlig undersøkelse før tiltak settes i verk, og slike undersøkelser må nødvendigvis ta tid. Det er nemlig ikke så at ethvert tilfelle av billigsalg er ensbetydende med dumpingsalg. Når det så gjelder selve tiltakene, må en også søke å vurdere de skadevirkninger tiltakene vil kunne ha for andre norske interesser.

Handelsdepartementet er kommet til det resultat at av de mulige tiltak er forhandlinger med de angjeldende land om en frivillig begrensning av tekstileksporten til Norge det som bringer minst forstyrrelser og vanskeligheter. Vi er kommet til at hverken antidumpingtoll eller utjevningsavgifter er hensiktsmessig i den foreliggende situasjon. Kan vi få til en frivillig begrensning av eksporten fra disse land, mener vi også at det vil være mer hensiktsmessig enn å ta disse varene under direkte importkontroll her. Resultatet skulle i alle fall bli det samme.

Det er i det vesentlige fire land i Øst-Europa hvor disse spørsmål er aktuelle, nemlig Øst-Tyskland, Tsjekkoslovakia, Polen og Ungarn. Fra Sovjet foregår ingen tekstildumping i det hele tatt. Denne forhandlingslinjen er for øvrig den som Antidumpingutvalget har foreslått i sine rapporter om håndkleimporten og importen av nylonstrømper, og Handelsdepartementet og Regjeringen følger derfor Antidumpingutvalgets forslag.

Håndkle-saken har allerede vært oppe til forhandling i løpet av de senere måneder, og den saken er nå avsluttet. Etter avtale med de angjeldende land er importen av håndklær blitt begrenset til følgende: Fra Tsjekkoslovakia 30 tonn,

fra Ungarn 7 1/2 tonn, fra Polen 100 000 kroner, som svarer til mellom 7 og 8 tonn, fra Øst-Tyskland 10 tonn, til sammen 55 tonn. Denne import er vesentlig lavere enn importen fra de samme landene i 1957, som er beregnet til å ha vært mellom 240 og 250 tonn. I 1956 utgjorde importen 225 tonn og i 1955; da dumpingen tok til, lå den på 75-80 tonn. Importen av denne vare vil altså nå komme til å utgjøre et mindre kvantum enn den utgjorde før dumpingen tok til. Det resultat som er oppnådd for håndklæimporten, vil så gå inn som et ledd i forhandlingene med angjeldende fire land. Retningslinjene for disse forhandlingene er følgende:

Frilistingen opprettholdes formelt. Gjennom forhandlinger søker man å sette et tak over den samlede tekstilimport, som i størst mulig utstrekning søkes holdt på 1957-nivået, men med en annen sammensetning med hensyn til varer. Denne endrede varesammensetning fremkommer ved at det etableres maksimale kvoter for de varer man mener blir dumpet. Disse avtalebestemte kvoter tas eventuelt inn i en særskilt noteveksling i tilslutning til avtalene. I avtalene tas det så forbehold om adgang til å ta opp forhandlinger i avtaleperioden med sikte på å supplere kvotelistene med nye varer, om det skulle vise seg nødvendig. Dette betyr da at om disse land forsøker å overføre dumpingartet salg til andre varegrupper enn de spesifiserte, vil en når som helst i avtaleperioden kunne ta opp forhandling om dette for å få til en begrensning.

Dette opplegget er diskutert med De norske Tekstilfabrikkers Hovedforening, og vi diskuterer også med tekstilfabrikkenes hovedforening kvotene for de enkelte varegrupper. Det har iallfall hittil ikke vært vesentlige uoverensstemmelser mellom departementet og tekstilindustrien om ordningen.

Et punkt i denne ordning medfører en viss usikkerhet. Hvis vedkommende land skal klare å dekke hele totalkvoten for tekstilvarer, vil det bli nødvendig for landet å få til økt eksport på nye områder til erstatning for den eksport som spesialkvotene for de enkelte varegrupper måtte skjære bort. Hvis dette ikke lykkes, vil totaleksporten fra vedkommende land av tekstilvarer til Norge gå ned, og konsekvensen av dette må bli en tilsvarende reduksjon av norsk eksport til vedkommende land.

Som det vil fremgå, innebærer dette opplegg at vedkommende eksportland skal håndheve ordningen. Den vil måtte kontrolleres på vår side, og det kan gjøres for det første ved løpende oppgaver fra importagentene, for det annet ved spesifiserte importoppgaver fra Statistisk Sentralbyrå og for det tredje, om nødvendig, ved fakturaoppgaver fra tollvesenet. Vi mener at disse kontrollmuligheter skulle være fullt ut tilfredsstillende, og at den ordning som søkes etablert, er langt å foretrekke for gjeninnføring av detaljert importregulering på vår side med de praktiske vanskeligheter av mange slag som dette ville medføre.

I de nettopp avsluttede varebytteforhandlinger med Polen forhandlet man seg frem til en total norsk eksport av tekstilvarer på 3,6 millioner norske kroner. Dette er en reduksjon i forhold til 1957, da importen utgjorde 4,3 millioner norske kroner. Hva ordningen går ut på, kan jeg best forklare ved å referere innholdet av et brev fra formannen for den norske forhandlingsdelegasjon til formannen for den polske delegasjon, datert Warszawa 3. juni og vedlagt forhandlingsprotokollen:

«Jeg har den ære å erkjenne mottakelsen av Deres brev av i dag, sålydende:

«Under henvisning til forhandlingene om protokollen vedrørende varebyttet mellom Folkerepublikken Polen og Kongeriket Norge i tidsrommet 1. mai 1958 til 30. april 1959, som er avsluttet i dag, har jeg den ære å bekrefte at våre to delegasjoner er blitt enige om følgende ordning med hensyn til eksporten av tekstilvarer fra Polen til Norge i nevnte tidsrom:

De polske myndigheter forplikter seg til å begrense eksporten av tekstilvarer fra Polen til Norge til det beløp av 3,6 millioner norske kroner som er oppført i liste B tilknyttet ovennevnte protokoll. Innenfor nevnte totalbeløp forplikter de polske myndigheter seg til å begrense eksporten av følgende tekstilvarer til nedennevnte beløp:

- 1) Vevede bomullsmetervarer, bleket .... n.kr. 400 000
- 2) Flerfargede, ikke trykte, vevede metervarer av bomull og/eller rayonull eller andre korte, syntetiske eller kunstige fibrer ..... « 300 000
- 3) Dekketøy og laken av bomull og lin .. « 500 000
- 4) Undertøy, natt-tøy og yttertøy, herunder skjorter av vevede stoffer av bomull eller lin ..... « 875 000
- 5) Håndklær ..... « 100 000

Det er enighet om at utviklingen av markedsforholdene i Norge i løpet av ovennevnte protokolls gyldighetstid kan føre til at ytterligere drøftelser blir nødvendige mellom de polske og norske myndigheter når det gjelder eksporten av tekstilvarer fra Polen til Norge.»

Jeg har merket meg innholdet av Deres brev.»

Brevet er undertegnet av formannen for den norske delegasjon, byråsjef Olav Lydvo i Utenriksdepartementet.

En av de nærmeste dager vil det så bli tatt opp drøftelser med Ungarn for å få i stand en begrensning av tekstilimporten fra dette land, tilsvarende den ordning som er oppnådd for Polens vedkommende. Spørsmålet vil bli tatt opp i tilknytning til forlengelsen av varebytteavtalen med Ungarn, som løp ut 30. april d.å. Etter samråd med De norske Tekstilfabrikkers Hovedforening vil en ta sikte på å få gjennomført følgende ordning:

De ungarske myndigheter forplikter seg til å begrense eksporten av tekstilvarer til Norge til *ca. 4,3 mill. kroner* i den nye avtaleperioden, dvs. fra 1. mai 1958 til 30. april 1959. Dette beløp tilsvarer eksporten i 1957. Innenfor dette totalbeløp skal de ungarske myndigheter begrense eksporten av enkelte nærmere bestemte tekstilvarer på følgende måte:

1. Metervarer, flerfargede, ikke trykte, av bomull og/eller rayonull ..... kr. 350 000
  2. Andre metervarer av bomull og/eller rayonull, ikke trykte ..... « 100 000
  3. Strømper og sokker ..... « 100 000
  4. Annen trikotasje ..... « 100 000
  5. Undertøy og natt-tøy av vevet stoff av bomull eller lin ..... « 175 000
  6. Yttertøy, herunder arbeids-, sports- og fritidsskjorter, av bomull eller lin ... « 600 000
  7. Håndklær ..... « 125 000
- Når det gjelder den siste post, håndklær, er det allerede for en tid siden fastsatt en begrensning på mellom 7 og 8 tonn for kalenderåret 1958, som svarer til beløpet, *ca. kr. 125 000*, ved import.

De syv spesifiserte underkvoter beløper seg til *kr. 1 550 000*, slik at det av totalbeløpet på *4,3 mill. kroner* gjenstår *kr. 2 750 000* for varer som ikke er spesifisert. Underkvotene innebærer for enkelte varer en ganske betydelig nedskjæring av importen i forhold til 1957, og det må foreløpig antas tvilsomt om denne reduksjon vil bli oppveid ved økt ungarsk eksport i den ikke-spesifiserte sektor. Hvis det ikke skjer, vil konsekvensen måtte bli ytterligere nedskjæring av norsk eksport til Ungarn.

De to vanskeligste landene blir utvilsomt Øst-Tyskland og Tsjekkoslovakiet, hvor våre eksportinteresser er størst, og som også har en stor tekstileksport til Norge. Forhandlingene med disse land vil bli tatt opp i den aller nærmeste fremtid og med og etter de samme retningslinjene. Med de tiltak som allerede er truffet vedrørende tekstilimporten fra Øst-Tyskland, vil vi imidlertid gjerne utsette videre forhandlinger med det landet, inntil vi har sett om det kan være mulig å få avsluttet salgsforhandlingene for resten av svovelkis-kvoten.

Det er selvsagt ingen som i dag kan si om denne forhandlingslinje vil føre frem og vil komme til å gi de ønskede resultater. Om det ikke er mulig å nå frem til en løsning langs disse linjer, får vi ta saken opp igjen til ny vurdering.

Jeg vil til slutt ikke unnlate å gjøre oppmerksom på at Handelsdepartementet, som har lansert det forslag jeg her har gjort rede for, allikevel er meget betenkt ved sitt eget forslag. Det har jeg også gitt uttrykk for ved sakens

behandling i Regjeringen. Jeg har imidlertid sett det slik at en trass i betenkeligheter ikke har noe annet å gjøre enn å forsøke å få gjennomført en nedskjæring og/eller omlegging av importen av tekstiler fra de øst-europeiske land, slik situasjonen nå en gang ligger an.

Min betenkeligheter vil forståes med utgangspunkt i det jeg allerede har sagt om mulige tilbakevirkninger på norske eksportinteresser - både grunnet betalingssituasjonen og grunnet eventuelle mottiltak der vi er mest sårbare. I tillegg kan jeg nevne at vi, selv om den direkte import blir lagt om eller redusert, vil være utsatt for risikoen for at en del av disse varer vil komme inn i landet via vest-europeiske omskipings- eller ompakkings-sentra. Ordningen kan derfor nødvendiggjøre et kontrollapparat med hensyn til opprinnelsesbevis for varene, som det vil støte på store vanskeligheter å få etablert og gjennomført. Slik omskipning vil nok føre til at disse varene blir noe dyrere enn de ellers ville vært, men de vil ofte fremdeles kunne selges her i landet til meget lave priser, og det er jo forståelig at forbrukerne er interessert i å kjøpe billige varer. Gjennom slik omskipning vil disse varer måtte betales i EPU-valuta, og vi mister den fordel en direkte import innebærer for norsk eksport til øst-europeiske markeder. Det er således en utvikling som vi har liten grunn til å glede oss over, hvis den kommer til å finne sted.

Det er også en fare for at de billige øst-europeiske varene i en viss utstrekning vil kunne bli erstattet med billigvarer fra vest-europeiske produsenter. Det er en tendens i så henseende både for håndklær og nylonstrømper. Vi stopper nå effektivt importen av håndklær fra Øst-Europa og mister tilsvarende eksportmuligheter. Til gjengjeld er det tilløp til at billige, men kvalitetsmessig sett dårligere, håndklær importeres fra Vest-Europa mot betaling i EPU-valuta. Det samme vil kunne skje for andre varers vedkommende, og det er i alle fall en utvikling vi er lite tjent med.

At vi i alle fall i tiden framover fortsatt vil kunne få problemer på tekstilområdet, kan man ikke se bort fra. Vi hadde i de fire første månedene i år en produksjonsnedgang i den egentlige tekstilindustri, bortsett da fra konfeksjon, på nær 17 prosent. Dette er en produksjonsnedgang som tilsvarer bortimot 1.000 tonn. Den totale import gikk imidlertid samtidig ned med 1.200 tonn, eller 24,5 prosent. Dette er utviklingstendenser som har sin klare sammenheng med at forbruket har gått ned, og det er kanskje forbruksnedgangen som representerer det store problem i denne sammenheng. Manufakturkjøpmennenes omsetningsindeks, som refererer seg til verdien av salg til forbruker, lå da også i de fire første måneder i år 4,5 prosent under tallet for tilsvarende periode i fjor. Regnet i faste priser tilsvarer det en nedgang på 7-8 prosent i omsetning. I april måned var verdinedgangen ikke mindre enn 12 prosent, sammenlignet med april i fjor. Det skulle være innlysende at en slik nedgang

i konsumet i alle fall må ha sine virkninger på produksjon og beskjeftigelse i bransjen.

Presidenten: Presidenten akter å foreslå at handelsministerens redegjørelse vedlegges protokollen. Tiden tillater dessverre ikke at den legges ut for å behandles på et senere møte, men tiden tillater endel korte bemerkninger på dette møte, hvis det er noen som vil benytte seg av det her.

Ingvaldsen: Jeg vil først få takke handelsministeren for denne redegjørelsen, men jeg vil også tilføye at jeg ville ha satt stor pris på om redegjørelsen ikke var gitt i et hemmelig møte.

De tingene som ble fremholdt i redegjørelsen, var, iallfall når vi ser bort fra tallene fra de aller siste avtaler, ikke nytt stoff for mitt vedkommende. Jeg kan også føye til at i en innstilling som ble behandlet forleden dag i åpent møte i Stortinget, Innst. s. nr. 159, behandlet vi bl.a. protokoll av 9. april 1957 med tilhørende varelistes og brevveksling om varebytte- og betalingsforholdet mellom Norge og Polen for et bestemt tidsrom.

De problemene som handelsministeren kom inn på her, er jo så vidtrekkende, og de griper inn på så mange områder, at det etter min mening vil være særdeles ønskelig å få en offentlig debatt om dem. Jeg kan bare nevne en liten ting for å vise hvordan sakene har en sammenheng. Vi behandlet for ikke så lenge siden en proposisjon fra Regjeringen om en ordning med Borregaard, hvori inngikk kjøp av DENOFA. Det skulle da gå over på norske hender, noe Regjeringen mente var en stor fordel. Nå er problemet at man ikke får solgt hvaloljen, og en stor del av de problemene vi har med import og med bilaterale avtaler, skyldes nettopp denne herdningsfabrikken. Statsråden nevnte videre at hvalfangstselskapene ønsket å selge rå hvalolje til Østsonen, men at det ble nektet av departementet. Jeg vil ikke si om dette er riktig eller galt alt tatt i betraktning, men det er klart at her er det problemer som absolutt burde diskuteres offentlig. De har altfor store konsekvenser til at det ikke bør skje. Jeg vil derfor henstille til presidenten at det blir tatt skritt til at man kan få en offentlig behandling av dem.

Jeg vil også si, når presidenten nå foreslår at redegjørelsen skal vedlegges protokollen, at det er særdeles lite tilfredsstillende, iallfall for de representanter som her spesielt ble nevnt av handelsministeren, og som han siterte uttalelser fra. Jeg har i all fall svært stor lyst til å kommentere handelsministerens konklusjoner på flere områder i denne sak.

John Lyng: Jeg skal nøye meg med et par korte merknader angående presidentens forslag til den formelle behandlingsmåte. Jeg forstår godt at presidenten nødvendig vil

øke Stortingets arbeidsbyrde ved å utlegge en så vidt komplisert sak som denne til fortsatt behandling før Stortinget går fra hverandre. Den arbeidsbyrde vi allerede har i dag, og de arbeidsoppgaver vi enda har foran oss i den halvannen uke vi har igjen, er så vidt overveldende at man med rette kan stille spørsmål om de saker som allerede er satt på kartet, kan få en virkelig forsvarlig behandling - en situasjon som etter min mening er en konsekvens av den måte de to stortingspresidentene har lagt opp årets program på. Under disse omstendigheter kan jeg, som nevnt, godt forstå presidentens forslag. Jeg vil også tilføye at det er vanskelig å ta opp noe motforslag.

Men jeg finner det da i et hvert fall riktig å ta den bestemte reservasjon at en slik vedleggelse til protokollen av handelsministerens redegjøring, den inneholder i og for seg ingen godkjenning av hovedinnholdet i redegjøringen. For mitt vedkommende, og der er jeg sikker på at jeg har følge av mange av Stortingets medlemmer, er jeg nødt til å ta meget bestemte reservasjoner overfor en del av de synspunkter handelsministeren har fremholdt, og jeg vil også forbeholde meg å fremsette kritikk over de forføyninger han har gjort rede for.

Jeg vil ikke ta opp noe motforslag til presidentens forslag om behandlingen, men det som er det viktigste for meg, er å få presisert at en vedleggelse til protokollen uten noen virkelig grundig behandling av redegjøringen, innebærer så langt fra noen almen oppslutning om de synspunkter som har vært hevdet i den.

Johs. Olsen: Jeg har ikke noe å bemerke til at saken vedlegges protokollen, som presidenten har foreslått. Jeg tok ordet bare for å nevne litt om den tendens som etter redegjørelsen fra handelsministeren synes å gjøre seg gjeldende for en eksportnæring som fisk, at det er vanskeligheter med å selge samme kvanta fisk til Øst-Europa som tidligere, og at man av hensyn til tekstilindustrien og andre ting i landet igjen er gått med på en reduksjon av eksportkvantumet og dermed av muligheten for salg av fisk. Jeg vil ikke kritisere det som er gjort, men jeg vil bare nevne at jeg tror man må være oppmerksom på at når det gjelder eksporten av den slags varer som fiskevarer, som Norge er så interessert i, skal man være varsom med å inngå handelsavtaler som reduserer det kvantum som man kan eksportere. Island f.eks. er jo i en enda verre stilling enn vi er, idet de må eksportere fisk. Det er det de lever av. De må gjøre mange ting som vi kanskje synes er litt rart i vårt land, hvis vi skulle gjøre det. Men de er nødt til det, for de må eksportere eller la være å leve skikkelig. Jeg tror det vil være riktig at vi også her i Norge er oppmerksom på at det å selge og eksportere våre fiskevarer er så viktig at mange andre hensyn må vike for det.

Selvik: Vi innser vel alle at det er ikke noe annet å gjøre nå enn å vedlegge handelsministerens redegjørelse protokollen. I det ligger det jo ikke noen stillingtaken til de realiteter som det her dreier seg om.

Jeg går ellers ut fra at det vil bli anledning til å komme tilbake til disse spørsmål i høst. Jeg tror det kan bli nødvendig. Vi kan ta for gitt at vi er ikke ferdig med denne sak. Selv om vi kan komme fra de arrangementer som nå er truffet overfor Øst-Europa, uten at det blir tatt alvorlige mottrekk for å begrense vår eksport ytterligere, er ikke dermed vår tekstilindustri beskyttet mot dumping. Den kommer igjen fra andre land. Den kommer igjen selv fra land innen Vest-Europa, hvor tekstilindustrien i dag er i den situasjon at mange bedrifter kjører varer ut på eksport uansett om den får dekket sine produksjonsomkostninger eller ei, bare den kan få dem unna.

Når jeg tok ordet, var det ellers fordi jeg ville nevne spørsmålet om eksportkreditter til de øst-europeiske land. Handelsministeren var så vidt inne på det. Han nevnte at det var en liten økning i avtalen med Polen. Jeg er fullt klar over at vår evne til å yde eksportkreditt er begrenset; men i den situasjon vi står i, og spesielt visse norske næringer står i, med de vanskeligheter de allerede har, og de vanskeligheter man må regne med vil øke i tiden fremover, tror jeg det vil være nødvendig å ta dette spørsmålet opp. Og jeg for min del vil være svært interessert i å få Handelsdepartementets og Regjeringens vurdering av de muligheter som der måtte foreligge, og hvor langt vi eventuelt kunne tenke oss å gå.

Røiseland: Eg er samd med hr. John Lyng i at det hadde vore ynskjeleg å få eit ordskitte no om den orienteringa vi høyrde, men det er det faktisk ikkje høve til. Då får vi leggje orienteringa ved protokollen. Men på same måten som hr. Selvik trur eg det kunne vere naturleg at vi fekk ei orientering frå handelsministeren til hausten òg. Biletet skifter så raskt at vi faktisk må rekne med at det kjem nye ting til i sumar, ting som det kan vere grunn til å drøfte i Stortinget til hausten.

Eg kan på ingen måte vere samd med hr. Ingvaldsen i at denne orienteringa burde ha vore gjeven offentleg. Det kan vere at det er visse ting der som kunne ha vore sagt offentleg, det skal eg ikkje seie noko om, men stort sett meiner eg at denne orienteringa var av eit slikt slag at ho måtte gjevast i eit møte for stengde dører. Vi kan då ikkje spele med opne kort i så viktige saker som desse! Eg er takksam for at handelsministeren gav ei så utførleg utgreiing om desse spørsmåla som han gjorde.

Statsråd Skaug: I anledning av det hr. Selvik nevnte om mulighetene av fare for dumpingartet salg fra vest-europeiske forsyningsområder, kan jeg bare nevne at det er ganske klare regler for hvordan den slags saker skal behandles, og om det

kommer en klage over slike foreteelser, vil den bli tatt opp til behandling med én gang. Det er meget enklere å behandle disse saker og få konstatert hvorvidt det foreligger dumping eller ikke når det gjelder de vest-europeiske produsentene enn når det gjelder de øst-europeiske produsenter. Det følger av hele forskjellen i økonomisk struktur og bokholdermessige og andre forhold, ikke minst den måte hvorpå produksjonsomkostningene beregnes i Øst-Europa sammenlignet med beregningen av de vest-europeiske utgifter. Det spørsmål hr. Selvik reiste om eksportkredittene, har vi stadig under arbeid. Vi har forslag om en ny lov som vi antagelig vil legge fram for Stortinget til høsten, men det gjelder først og fremst en ny, varig ordning for eksportkredittgarantier. I den nåværende situasjon å gå til en betraktelig økning av kredittmulighetene i våre handelsavtaler er slett ikke så ubetenkelig, og vil kunne skape problemer med store frosne tilgodehavender på statens hånd i årene fremover, hvilket det vil kunne bli reist kritikk mot hvis man ikke her er sikker på å kunne få dekning.

Jeg er for så vidt enig med hr. Ingvaldsen i at en del av de redegjørelsen jeg ga, godt kunne ha vært gitt i et åpent møte. Andre deler av den, viktige deler som har med vår forhandlingsmessige posisjon, våre svake punkter og vårt opplegg å gjøre, anser jeg det ville være meget betenkelig å diskutere i et åpent møte på det nåværende tidspunkt. Det ville bare skape unødige vanskeligheter for selve forhandlingene. Det vil imidlertid bli full anledning for Stortinget til å komme tilbake til disse ting. Om det er hensiktsmessig, vil jeg gjerne gi en ny orientering til høsten. Da vil disse forhandlingene, etter det jeg regner med, være avsluttet, så man lettere kan snakke om tingene i et åpent møte. Iallfall vil jo de forhandlingene som det her er tale om, bli innrapportert til Stortinget på vanlig måte, slik at Stortinget i ethvert tilfelle vil kunne få adgang til å rette den kritikk mot forhandlingsresultatene som man måtte ønske.

Ingvaldsen: Det gleder meg at handelsministeren uttalte at en del av denne orientering godt kunne ha vært behandlet i et offentlig møte. Jeg tror det ville vært heldig at det var blitt gjort, for etter Stortingets reglement er det så at enhver ting som omhandles som hemmelig sak, er å betrakte som virkelig hemmelig, og jeg synes det er helt galt at man trekker inn i en sådal hemmelig redegjørelse ting som er alminnelig offentlig kjent. Jeg vil i all fall tillate meg å be handelsministeren om, hvis vi skal få en sådan redegjørelse senere, at man reserverer for hemmelig møte utelukkende de ting som man mener må behandles som hemmelige.

Presidenten: Presidenten foreslår at handelsministerens redegjørelse vedlegges protokollen, men er enig med hr. John

Lyng i at deri ligger naturligvis ingen stillingtagen til de problemer som redegjørelsen representerer.

V o t e r i n g :

Presidentens forslag ble enstemmig vedtatt.

Protokollen ble derpå opplest uten å foranledige noen bemerkning.

Møtet hevet kl. 13.